

SİYASÎ İLİMLER VE HUKUK

MEDENİYETİN YAYILIŞI

Yazan: *Prof. Dr. Hamit Sadi SELEN*

Bir takım mefhumların çok mücerret olduğu için, birtakımının da çok müşahhas olduğu için kavranmasında güçlük çekilir. Mevzuumuz olan medeniyet mefhumu ikinci kategoriye dahildir. İnsan yaşayışı çok cepheli, çok girift bir varlıktır. Bütün hayvanlar tabii muhitte doğar ve yaşar. İnsanlar ise doğrudan doğruya tabiatte değil, insan yapısı sun'î bir muhitte, kültür muhitinde doğar ve yaşar. Bu sebeple medeniyet sadece bir beşerî münasebet hâdisesi değil, belki bir beşer ve tabiat münasebeti vakıasıdır. Aynı zamanda değişen ve gelişen bir varlıktır.

Bu suretle medeniyetin yayılışını incelerken üç unsur yani tabiat, beşer, tarihî gelişme beraberce ele alınmalıdır. Önce medeniyet sahası olan yeryüzünü, sonra medeniyet âmili olarak topluluk halindeki insanı, nihayet medenî inkişafın tarihî seyrini ana hatlarıyla belirtmelidir. Her ne kadar bu mevzuu başka başka cephelerden ayrı ayrı veya topluca sosyoloji, etnoloji, psikoloji, mukayeseli tarih gibi ilimler ele almışlarsa da tatmin edici neticeler ortaya koyamamışlardır.

Coğrafya, zaman mefhumunu da ihmal etmeyerek, beşer ve tabiat münasebetini inceler. Medeniyet de esasında kültür muhiti ile tabii muhit arasında bir çatışma, bir interferenz münasebetidir. Tabiat plânı ile kültür plânının intibakıdır. Bu konunun coğrafî usullerle tavsif ve izahı konumuzu daha aydınlığa götürebilir.

Medeniyetin mefhumu ;

Biz medeniyeti geniş manada alıyoruz. Bu tabirden bütün hususiyetleriyle insan yaşayışını anlıyoruz. Medeniyeti maddî ve manevî unsurları ve organizasyonu ile bir arada düşünüyoruz. Kültür ile medeniyet arasında bir fark görmüyor, her iki kelimeyi birbirinin yerine kullanıyoruz. Hars ve kültür kelimesini manevî hayat, medeniyet ve sivilizasyon kelimesini de maddî hayat için kullanmak yoluna gitmiyoruz. Çünkü maddî ve manevî hayatın o kadar sıkı bir bağılılığı ve karşılıklı tesirleri vardır ki, her ikisini birbirinden ayırmak güçtür. Manevî medeniyeti maddî şartlardan ayırarak düşünmek kolayca yanılmaya vesile olur.

Aynı zamanda medeniyeti bir kısım insanlara hasretmeği de doğru bulmuyoruz. Kelime bitaraftır, hem ileri hem de geri seviyeyi ifade eder. İptidaî insanlarla medenî insanlar arasında katî bir ayrılık yapıldığı takdirde insan yaşayışındaki tekamül ve irtibatın mahiyetini anlamak güçleşir. Medenî insanlar iptidaî insanlardan neş'et etmiştir. Hattâ medenî insanlar halâ bu maziye kendi içinde taşımaktadır. Mühim bir nokta da şudur, insan yaşayışının bütün tezahürleri, medeniyetin bütün unsurları birbiriyle sıkı bir bağlılık, ilmî bir münasebet arzederler. Biri değişirse, bir ilerleme veya gerileme olursa diğer unsurlar da beraber değişir. Bu sebeple medeniyetin tekamül ve intişarı hakkında doğru bir tablo vücade getirmek için bütün medeniyet unsurlarını bir arada görmek zarureti vardır.

Fakat muhtelif medeniyet unsurlarının medeniyetin umumî halî üzerine tesirlerinin ehemmiyet derecesi hakkında fikirler bir değildir. Herkes ya kendi tetkik sahaları veya dünya görüşleri dolayısıyla bu veya şu hâdiseler serisini ön plâna alır. Meselâ hayatı dinî cepheden mütalâa eden bazı âlimler dine rüçhan meykii verirler. Bu ilâhiyatçılar medeniyet üzerine dini müessir sayarlar. Bu telâkki bütün orta çağlarda hâkim olduğu gibi bugün de birçok muhitlerin dünya görüşüne hâkimdir. Fakat ilim gitgide şu kanaata varıyor ki din daha ziyade medeniyetin umumî halinden doğar, onun maddî ve manevî bünyesine uyar. Hü-lâsa o bir âmil olmaktan ziyade bir neticedir.

Siyaset ve devlet ilimleri ile meşgul olanlar da medeniyetin gidişinde devletlern dahili ve harici siyasetlerini muharrik kuvvet olarak görür ve ekseriya hâdiseleri ferde ve izahta çok ileri gidilmeyen irade kuvvetine ve idare kudretine irca eder. Şüphesiz devletin iktisat ve manevî hayat üzerine büyük tesiri vardır. Fakat devletler de insanların yaşayış tarzına ve medeniyet seviyesine bağlıdır. Siyasi hareketler, idarî tedbirler, hukuk kaideleri muayyen ve kat'î değildir. Ekseriya diğer sahalardaki sebeplere göre tesbit edilir. Devletlerin yapısı zamanın fikrî cereyanları ile teayyun eder. Devlete ifrat derecede rüçhan verilmesi birçok yanlış görüşlere yol açar.

Tarihi maddecilik de medeniyet şekillerini tamamiyle izah edemez. Gerek herkesin kullandığı mânada, gerek felsefî mânada bu görüşün materyalizm ile bir ilgisi yoktur. Bu daha ziyade iktisadî hayatı ön plânda tutan bir görüş tarzıdır. Hattâ buna iktisadî tarih telâkkisi demek daha uygun olur. Eğer iktisadî hayat yegâne muharrik bir sebep olarak kabul edilirse bu görüş de bizi hataya düşürür. Her ne kadar iktisadî hayatın bütün medeniyet şekillerinin alt kısmını teşkil ettiği, devlet teşkilâtının ve manevî hayatın da üst kısım olduğu kabul

edilse de, alt kat bir binanın sebebi değil, belki temeli olabilir. Bu görüşe göre de muharrik kuvvet yine insandır; fakat ruh ve iradesi her şeyden önce maddî ihtiyaçları tatmine müteveccih bir insandır. Manevî hayat, ideoloji vesaire iktisadî hayatın muayyen şekilleri ile meydana gelir. Bu görüşün hayat tarzlarına tatbiki de birçok noktalarda ya hatalı, yahut da bir taraflı olmaktadır. Her şey sınıf mücadelesi zaviyesinden görülmektedir. Tarihçi ve sosyologların maddî kültürün esas mahiyetini görmemezlikten gelerek bütün siyasî ve fikrî faaliyetleri mualakta farzetmeleri de aynı suretle hatalıdır. İnsanın ortaya koyduğu kültür muhitinin tabii muhitle sıkı bir münasebeti vardır.

İnsan yaşayışının seyrini sırf psikolojik âmillerle izaha çalışanlar da yok değildir. Bütün maddî ve manevî medeniyet hâdiselerini psikolojiye bağlarlar. Kavimlerin ruhî hayat bakımından tasnifi henüz ilmî bir vuzuha varamadığı gibi muhtelif medeniyetlerin sırf bu noktadan sıralanması da çok itibarîdir. Hakikî vaziyeti tahrif edebilir. İzmirliğin ticaretteki hususî istidatlarından dolayı İzmir büyük bir ticaret şehri olmamıştır. Belki uzun zamandanberi coğrafî vaziyetinin müsaadesi bunda müessir olmuştur. Umumî surette denebilir ki, bir kavmin ruhî hayatı müstakil değildir, bir hayat şeklinin sebebi de olamaz.

Medeniyet şekilleri üzerinde tekniğin büyük rolü olduğundan bütün terakkileri iktisadî hayat üzerine müessir, yeni icatlara bağlayan rasyonalist görüşün de bir çok taraftarları vardır. Fakat kavimler ruhiyatının vardığı bir neticeye göre, aşağı seviyedeki kavimlerde icatların tesadüfî olduğu, ekseriya başka sebeplerle, meselâ dinî saiklerle meydana gelip, sonraları iktisadî sahada bundan istifade edildiği anlaşılmaktadır. Umumiyetle icatlar medeniyetin umumî şartlarına uydukça yaşarlar.

Hasılı, bu tek taraflı görüşleri bir yana bırakarak medeniyet şekillerini daha ziyade siyasî ve iktisadî bakımdan ele almakla beraber tabii muhiti, coğrafî vaziyeti de göz önünde tutarak yapacağımız incelemelerin bizi vuzuha getireceğini sanmaktayız. İnsanlardaki teknik tekâmülün de beşer ve tabiat münasebetini ve meydana gelen kültür muhitini izahta bize yardım edeceği şüphesizdir.

İptidâî medeniyetler :

İnsan yaşayışının başlıca hususiyeti kültür muhiti yaratmak olduğuna göre, medeniyet şekillerini ve yaşama tarzlarını yeryüzündeki kültür muhiti tipleri çerçevesi içinde mütalâa etmemiz uygun olur. Kültür muhitinden herşeyden önce bir iskân ve münakâle sistemi anlaşılır. Köyler, şehirler, yollar, limanlar, tarlalar, bahçeler, fabrikalar... kültür

muhitinin başlıca unsurlarıdır. Fakat bugün de yeryüzünde bir kısım insanlar ilk insanlar gibi iptidaî bir tarzda, bir kültür muhiti meydana getirmeden yaşamaktadır. Biz evvelâ tabiatte bir değişiklik yapmadan yaşayan tabiat insanlarından, yani iptidaî kavimlerden başlayarak şekillenmiş kültür muhitlerine sahip medenî milletlerin yaşayış tarzlarını ve yeryüzüne dağılışını inceliyelim :

İptidaî medeniyetleri biri, ziraat yapmadan yaşayan, diğeri de basit ziraat yapan tabiat insanları diye ikiye ayırmak mütalaamızı kolaylaştırır. Birinin yaşayış tarzı pleolitik devir insanına, diğeri de neolitik devir insanına tekabül eder.

En iptidaî insanlara sıcak kuşak ormanlarında rastlanır. İhtimal ilk insanlar buralara civar seyrek ağaçlı yerlerde zuhur etmiştir. Fakat zayıf kavimler bilâhare sık ağaçlı ormanlar içerisine zorla sürülmüştür. Buralar onlar için melce olmuştur. Afrika tropik ormanlarındaki pigmenler, güney doğu Asya'daki melanitlerde, ateş adaları sakinlerinde en iptidaî insan yaşayışını, paleolitik kültürü buluruz.

Bu insanlar bugün de tabiatte mevcut nebat ve hayvanları topluyarak geçinirler. Geniş bir sahada aile gurupları şeklinde dolaşırlar. Tabiatte hiç bir değişiklik yapmazlar. Yolları patikalar, meskenleri ağaç kovukları ve taş oyukları; yahut da kolay nakledilir çatılar ve çadırlardır. Bazan kıt, bazan da bol elde ettikleri meyvalar, kökler, yumrular, su ve kara avları ile yaşarlar. Çok geniş sahaya yayılan bu iptidaî insanların sayısı 200 bini geçmez ve gittikçe de azalmaktadır. Bunun 4 milyonu iç Avustralya'dadır. Bu zümre insanların bir zamanlar bütün dünyayı işgal etmelerine rağmen bugün gerek sahalarının gerek miktarlarının azalması gelecekte büsbütün yok olacaklarını göstermektedir.

Bu iptidaî insanların yaşadığı yerlerde bir nev'i arazi taksimatı da mevcuttur. Zira bu insanlar da muayyen bir sahadaki meyva ve av hayvanlarından faydalanmaktadır. Bu sebeple herkes muayyen bir geçim sahasına sahiptir. Biri diğerrinin arazisine tecavüz ederse ölümdür. İptidaî insanlardaki hâkimiyet sahalarının bir hususiyeti de hudutlanan saha dışında kilometrelerce sahihsiz boş yerler bulunmasıdır. Ormanlar içinde büyük kütüklerle, çöllerde üzeri işaretli taşlarla hudutlar belirtilmiştir.

Bir kısım iptidaî kavimler de avcılık ve balıkçılıkla beraber basit şekilde ziraat yapmaktadır. Yaşadıkları sahaya göre bu işlerden biri ehemmiyetlenir. Kutba ve kurak bölgelere civar yerlerde, yani bitki az yetişen yerlerde avcılık ve balıkçılık ziyadeleşir. Bu yaşama tarzı bugün sıcak kuşak ile kutup bölgesine çekilmiş bulunmaktadır.

Kutup bölgesi iptidaîleri yabanî ren geyiği avlarlar. Yahut da ne-

hir ve deniz kenarlarında balığı bol yerlerde yaşarlar. Bu kavimlerin çeşitli diller konuşması birbirinden ayrı guruplar halinde yaşamalarından ileri gelmektedir. Bu bakımdan kongo ormanları sakinleri ile kutup sakinleri birbirine benzerler. Bu kavimlerin çoğu mevsimlere göre göç ederler. Bu sebeple araziye tanıma ve cihet tayini hassaları kuvvetlidir. Basit ziraat yapmakla beraber toplayıcılığı ve avcılığı da muhafaza ederler.

Neolitik devirden itibaren insanlar beslenme ve meskeni emniyet altına almış bulunurlar. Böylece tabii muhit ile devamlı bir münasebet kurulmuştur. Erkek daha ziyade avcılık ve balıkçılık yapmakta, kadın ise nebat ve hayvan yetiştirmektedir. Bir çizgi halinde olmakla beraber tabii muhit kültür muhiti haline getirilmeğe başlanmıştır. Fakat toprak yorulunca hemen yer değiştirilir, yeni topraklar işlenmeğe başlanır.

Ziraatle beraber umumiyetle küçük hayvanlar beslenir, köpekten başka ovalık yerlerde koyun, dağlık ve ormanlık yerlerde keçi ve domuz beslenir. Umumiyetle kapalı iktisat, geçim ekonomisi hâkimdir. Bununla beraber mahdut bir saha içinde aynî mübadele yapılmaktadır. Devamlı oturulan yerler nehir boylarında özler, toplayıcılık ve avcılık ile beraber basit ziraate müsait köşelerdi. Sıcak kuşakta ormanlar içinde de bu gibi yerleşmeler vardır.

Neolitik devir insanları sık ormanları açmak, susuz çöllerde yerleşmek imkânını bulamıyordu. Yalnız seyrek ağaçlı ormanların açık yerlerinde ve savanlarda yerleşebiliyorlardı. Buralar bugün de çapa ziraati sahalarıdır. Basit ziraat şeklinde hayvan kuvvetinden faydalanan yani çift sürme ve gübre kullanma bilinmiyordu.

Ziraat aletleri çeşitli idi. Güney Amerika'da ekim sopası, Güney Doğu Asya'da tahta bel, medarî Afrika'da çapa kullanılırdı, ki, sonraları diğer bölgelere de yayılmıştır. Uzun zaman daha çok kökler ve yumru- lar yetiştiriliyordu, bilâhare Afrika ve Hind'de darı nev'ileri, Amerika'da mısır, Güney Doğu Asya'da pirinç nev'ileri tedricen bütün sıcak kuşağın mahsulü oldu. Bugün bir ticaret maddesi olmadığı için isimlerini bile bilmediğimiz daha bir takım mahsuller bu iptidaî kavimlerin gıdasını teşkil ediyordu.

Sıcak Afrika'da orta ve güney Amerika'nın büyük bir kısmında, Güney Doğu Asya'da, Çin ve Hind'in bazı kısımlarında basit bir şekilde çapa ziraati hâkimdir. Musonlar bölgesinde de bu ziraat şekli yanında avcılık ve hayvan yetiştirme tali derecede kalır. Mahsulün çeşitliliği ile uygun olarak sıcak kuşakta çapa ziraati hâkimdir. Buralara çiftçilik yapmak niyetiyle gelenlerin bir kısmı hayvanları bırakarak yerlilerin ziraat usullerine dönmüşlerdir. Topraktaki gıda maddelerini korumak,

toprak sürüklenmesini önlemek için toprağı derin sürmemek yolunu tutmuşlardır.

Basit ziraat yapan iptidaî insanların sayısının 150 milyonu bulduğu, yayıldıkları sahanın da 30 milyon kilometrekareye yakın olduğu anlaşılıyor. Bunun 2 milyon kilometrekaresi Medarî Asya'da, 12 milyonu Afrika'da, 7 milyonu medarî Amerika'da, 8 milyonu da kutuplar civarındadır. Görülüyor ki, meskün dünyanın takriba üçte birini iptidaî kavimler işgal etmektedir.

Bu 150 milyon insanı coğrafya bakımından ikiye ayırabiliriz. Bir zamanlar bütün dünyaya yayılmış olan bu iptidaî kavimlerin, neolitik devir insanların medenî milletlerin tazyiki ile sıcak ve soğuk bölgelere sürüldüğü malûmdur. Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya'nın üçer köşelerinde bu insanların bir kısmı kendi âlemlerinde yaşamaktadırlar. Bir kısmı da medenî milletler tarafından artık tazyike maruz kalmıyarak eski yerlerini muhafaza eden iptidaî kavimler. Bunlar zamanla yaşama tarzlarını daha ziyade haricî tesirlerle değiştirmektedir. Bunların bir kısmı medenî milletlerin teşebbüsü ile büyük ziraat işletmelerinde, yani plântaj ziraatında çalıştırılmaktadır. Yabancı tesirler kalkacak olursa pek tabii olarak bunlar eski hayatlarına dönmiyecekler, girdikleri yolda yeni bir yaşama tarzı meydana getireceklerdir.

Eski medeniyetler :

Basit ziraat devrinde iki sebep gelişmeyi engelliyordu. Biri topraktan hakkiyle istifade edilememesi, zamanla kuvvetsiz bir hale gelen toprakların yerine, mütemadiyen yeni toprakların peşinde koşulması; diğeri de münakale ve karşılıklı münasebetlerin güçlüğü idi. Fakat bir kısım hayvanları ehlileştirmek, gerek ziraat, gerek münakalede hayvan kuvvetinden faydalanmak suretiyle medeniyette yeni safhalar açıldı, iş bölümü meydana geldi. Basit ziraat devrinde kadınla erkeğin mesaisi arasında bazı farklar bulunmakla beraber bir kişi her şeyi olmak ve yapmak zorunda idi. Gittikçe genişleyen iş bölümü asıl medenî hayatı meydana getirdi. Medenî hayatın doğuşunda hayvan kuvvetinden faydalanmak ve iş bölümünden başka toprağı esaslı bir şekilde işlemek suretiyle mahsulün artması ve fazla nüfus besleme imkânı büyük rol oynamıştır. Böylece tarla ziraatının yanında bağ, bahçe ziraati de gelişti, bu da köylerin büyümesine, kasaba ve şehir hayatına yol açtı.

Bilindiği gibi Habeşistan ve ön Asya yaylaları hububat ziraatının menşei sayılır. Yarı kurak iklim buralarda hayvan beslemeği teşvik etti. Ovalarda koyun ve keçi, dağlarında domuz besleniyordu. Umumî kanaate göre ehli sığırların menşei Hindistan olup başka yerlere buradan

yayılmıştır. Mandanın menşei de Afrika olarak gösterilir. Pirinç ziraati ile beraber Musonlar bölgesine yayılmıştır. Sığırın ön Asya ve Avrupaya yayılması menşei iç Asya olan atın buralara yayılmasından daha öncedir. At Avrupa'ya Mezopotomya ve Anadolu'da kullanıldıktan sonra getirilmiştir. İç Asya'da devenin, Tibet yaylalarında yak'ların beslenmesi, iklim şartlarına da uymuştur. Deve ve at ön Asya'da büyük bir inkişaf sahası bulduğu halde Afrika'ya getirilen sığırların Çeçe sinekleri dolaşısıyla yayılma sahası Avrupa kadar geniş olmamıştır. Eşeğin menşei Afrika olup daha ziyade nakil vasıtası olarak faydalanılmıştır. İlk zamanlar kutsi bir mahiyet alması ehli hayvanların çoğalmasına yardım etmişse de, mahsullerinden faydalanmayı hudutlandırmıştır. Uzak Doğu'da ise nüfusun çokluğu umumiyetle hayvan beslemeği azaltmıştır.

Hayvan kuvveti ve gübrelemenin entansif ziraate imkân vermesi medeniyeti geliştirdi. Nil ile İndus arasındaki sahalarda ön Asya ve Avrupa'nın ağaçlı steplerinde yeni bir ziraat şekli meydana geldi. Bugün hâlâ Hindistan, ön Asya ve Akdeniz memleketlerine hatta Mançurya, Sibirya ve Rusya'nın hafif topraklarında kullanılan çapadan azma karasapan çiftçiliği yayıldı. Buna mukbil Avrupa'nın ağır toprakları güçlkle işleniyordu. Bu sebeple buradaki çiftçilik başka bir şekil aldı. Kuzey Avrupa'da çavdar ziraatinin yayılması demir devrine rastlar. Pulluk yani tekerlekli sapan ilk defa Romalılar zamanında Macaristan ovalarında gözüktü, sonraları Avrupa'dan kuzey orta kuşak üzerinde bir taraftan doğu Sibirya'ya, diğer taraftan kuzey Amerika'ya ve güney yarım küresinin orta kuşak iklimine yayıldı. Aynı zamanda pulluk ile sıkı ilgisi olan araba da bütün dünyaca tanındı.

Asya'da Musonlar bölgesinde, Akdeniz havzasının bir kısmında da karasapan kullanılmakta, arazinin müsait olduğu yerlerde de çapa ziraati bahçe ziraati olarak devam etmektedir. Yarı kurak Akdeniz ikliminde sulama sayesinde bahçeler en yüksek seviyeyi bulmuştur. Uzak Doğu'da bahçe ziraati sayesinde küçücük bir topraktan çeşitli mahsul almak imkânı bulunmuştur. Sıcak kuşağın büyük bir kısmında, Doğu Hind adalarında ve güney Hindistan'da bahçe ziraati çiftçiliği geride bırakır. Buralardaki insan kalabalığı daha ziyade pirinç ziraatine dayanıyordu. Senede iki üç mahsül almak, fakat çok emek sarfetmek suretiyle bu netice elde ediliyordu. Yamaçların muntazam surette teraslandırılması, çukur yerlerde tava ve havuz usulü bu bölgelerin tabii çehresini değiştirdi. Buna mukabil güney Rusya ve kuzey Amerika'da tabii stepler olduğu gibi sun'î stepler haline konulabildi.

Görülüyor ki, orta, yarı sıcak ve sıcak iklimlerde ziraat hayatı ve ziraî gelişme farklıdır. Bunun yaşama tarzı ve medeniyet şekilleri üze-

rine büyük tesiri olmuştur. Bu ziraat sahaları yanında seyrek nüfuslu meralarda vardır. Eski dünyada çobanlık, zannedildiği gibi, ziraatten önce gelişmiş değildir. Göçebe çobanlık, zaman zaman kuraklık devri geçiren ve kışları çok soğuk olan steplere mahsus bir yaşama tarzıdır. Buralarda ziraat sulanabilen yerlerde ve vaha şeklindedir. Ancak göçebe çobanlık şeklinde buralarda yaşamak mümkün olmuştur.

Neolitik devirde kısmen step, kısmen ziraat sahası olan büyük sahradan Arabistan ve Mezopotomyaya, İran ve Turan'a, batı Hindistan ve İç Asyaya, Göbi Çölüne ve Mançurya'ya kadar geniş bir çobanlık sahası uzanır. Bu geniş bölge menşei Altay ve Sayan dağları olan ren geyiği çobanlık sahası, güneyde de şarkî Afrika'daki çobanlık sahası ile birleşir. Batı'da güney Rusya, Almanya ve Macaristan ovaları vaktiyle göçebelerle meskün otlaklar halinde idi. Bugün buralar meskün ziraat sahaları haline gelmiştir. Görülüyor ki, çöllere, kutuplara, dağlara doğru meskün dünya için kat'î bir hudut yoktur.

Bu bölgenin kuzeyine doğru ve çok yüksek yerlerde göçebe çobanlar, aynı zamanda avcılık ve toplayıcılık yaparlar. Bazan da beraberce faydalanmak suretiyle müsait yerlerde ziraat yaparlar. Hasat zamanı buralara gelip mahsulü kaldırırlar. Çok kurak iklimlerde otlar az olduğu zamanlar bu çeşit tarlalar bir yağma mevzuu olur. Ay ve deve göçebeleri hareketli ve muhitin efendisi yapmıştır. Vahalar göçebe çobanlarla çevrilmiş durumdadır. Halbuki vahaların birbiriyle temas ihtiyacı vardır. Kervanların rehberi ve muhafızı olarak göçebeler bu vazifeyi görür. Meskün yerlere hâkim olmasalar bile bu hizmet onlara aittir. Yaylak ve kışlak arasında yer değiştiren ve ekseriya hareket halinde olan göçebe çobanlar her zaman uğranılan su başları dolayısıyla stebin tañî muhitinde bir değişiklik de yaparlar. Küçük ölçüde ziraat sahaları meydana getirilir, ağaçlık stepler devamlı çayırlar halini alır.

Steplerin etrafında çobanlıkla ziraati bir araya getiren bir halka peyda olur. Bununla beraber hayvan yetiştiriciliği ile ziraat birleşmiş değildir. Akdeniz havzasında çiftçilik, bağ ve bahçe ziraati, çobanlık ayrı ayrı kastlar halindedir. Karpatlardan Altay'lara kadar bu günde göçebe çobanlara rastlanır. Fakat Alplerde hayvan, yetiştiriciliği ziraatin bir şubesi halini almıştır. Yalnız başına çobanlık terkedilmiş durumdadır.

Ehli hayvanların olmayışı, Avustralya yerlilerinde ne çobanlığı, ne de çiftçiliği meydana getirmiştir. Yine aynı sebepten kuzey Amerika'da sade avcılık ve toplayıcılık, orta ve güney Amerika'da avcılık ve toplayıcılık ile beraber çapa ziraati yapılabilmıştır. Buraların ye-

gâne ehli hayvanı olan Lama ve Alpaklardan çiftçilikte pek az istifade edilmiştir. Buradaki ziraat hayatının temeli sulama, gübreleme ve dik yamaçları taraslamadan ileri gitmemiştir.

Mısır'ın Mezopotomya'nın, İç Asyanın, Hindin ve Çinin nehir boylarında aynı şekilde güney Amerika yaylalarında birbirinden ayrı yerlerde çok emek ve ihtimamla yapılan ziraat faaliyetlerinden eski medeniyetler meydana gelmiştir. Feyezan mevsimlerine göre tabiatın tanzim ettiği iş hayatı, müşterek mesai keskin bir müşahade ve buluş kabiliyeti kütle halindeki angarya çalışmaları ile insanlar bol mahsule kavuştu. Ormanlık dağlar, geniş stepler, büyük çöllerle birbirinden ayrılan bu merkezlerde farklı medeniyet şekilleri meydana geldi. Küçük vahalar aynı ehemmiyetle değildir. Fakat buralardaki sulama tesisleri de Akdeniz havzasında ve Japonya'da olduğu gibi küçük merkezler meydana getirdi.

Batı medeniyeti;

Akdeniz'in çok girintili ve çıkıntılı sahillerinde, seyrek ağaçlı ormanlarında gelişen sonra da daha ratıp ve sert bir iklime sokulan medeniyet orta iklimde başka hususiyetlere sahip oldu. Daha kısa bir zaman içinde daha fazla bir iş kuvvetine ihtiyaç gösteren bir muhite yayıldı. Uzun kışlara hazırlık, toprağı derin kazmak ve gübrelemek işi yukarı arzılara çıktıkça insan yaşayışına başka bir şekil verdi. Ormanları açmak, dağlık araziden faydalanmak ferdî mesiden ziyade bir teşkilât işi idi. Diğer taraftan bataklıkların kurutulması da müşterek çalışmalara lüzum gösteriyordu. Orta kuşakta yalnız ziraat hayatı farklı olmakla kalmıyor, şehirlerin kuruluşu da başka âmillere dayanıyordu. Suptropik kuşakta tarla ziraatinin yanında bağ ve bahçe ziraatinin ve sulamanın yer alması şehirlerin teşekkülünde amil olduğu halde asıl orta iklimde nüfus topluluğuna, şehirlerin teşekkülüne, siyasî ve iktisadî âmillerin tesiri daha büyük olmuştur.

Avrupa'da ziraî gelişme kısa bir zaman sonra toprak darlığı ortaya çıkardı. Bunun neticesi de deniz aşırı muhaceretler oldu. Orta iklim ziraat hayatının bütün dünyaya yayılması yer yüzünün yaşama tarzlarında büyük bir değişiklik yaptı. Avrupalı muhacirler ilkönce kendi topraklarına benziyen yerlere yerleşiyordu, sonraları diğer bölgelerin ziraat hayatı üzerine müessir oldular. Bu şekil kolonizasyon hareketine Çin'de teşebbüs etti. Kuzeyde ve güneyde step ve orman sahalarına doğru yayıldı. Aynı hareketle Hindlilerde civar ormanlara sokuldu. Fakat bu muhaceretlerin hiç biri Avrupalıların deniz aşırı kolonizasyon hareketi ile mukayese edilemez.

Avrupalıların yeryüzüne yayılması ile sıcak kuşakta büyük ziraat işletmeleri yani plântaj ziraati meydana geldi. İspanyol ve Portekizler garbi Afrika ve Hindistan'da ve tropik Amerika'da plântaj ziraatini yaydı. Amerika eski dünyaya kakao, kauçuk gibi sıcak iklim mahsulleri verdi, patates, mısır, tütün, pamuk subtropik kuşakta yerleşti. Bu mübadele neticesinde bir zenginleşme ve şehirleşme oldu. Fakat pirinç uzak doğuya nazaran Afrika ve Amerika'da pek az yayılabildi. Buna mukabil Avrupa'nın hububat cinsleri kuzey ve güney Amerika'da güney Afrika ve Avustralya'da geniş bir sahaya yayıldı. Aynı zamanda buralar yer yüzünün başlıca meraları oldu, fakat eski dünya çobanlığından tamamiyle farklı bir şekilde gelişti.

Artık ziraat hayatı yalnız mahsullere münhasır kalmadı. Kuzey yarım küresindeki karlı ormanlar, Sibirya ve Kanada ormanları dünya ekonomisini kazandırdı. Buna mukabil sıcak kuşağın yağmur ormanlarının yalnız bazı kıymetli ağaçlarından faydalanılmaktadır. Dünya münakalatındaki gelişme açık deniz balıkçılığına imkân verdi. Böylece cihanşumul bir mahiyet alan ziraat hayatı unsurlarını da çeşitlendirdi.

Fakat şimdiye kadar yeryüzünün canlı kaynaklarından nebat ve hayvan mahsullerinden faydalanan insan yaşayışı cansız enerjiden de faydalanmak suretiyle yeni bir safhaya girdi. Endüstri çağı veya makine medeniyeti adığını verdiğimiz bu devrin yaşama tarzı, medeniyet şekilleri tamamiyle başka bir istikamettedir. Makineleşme, ziraati hayvan yetiştiriciliğinden ayırdı, fakat bir kısım ziraat eskiden olduğu gibi yine insan koluna bağlı kalmıştır. Eskidenberi ziraatin yanında bir takım istihsal şubeleri mevcuttu, fakat bir buçuk asırdanberi madencilik ve endüstri şehir hayatı ile beraber sür'atle gelişti. Bugün kendi kendine yeten pek az millet vardır. Siyasî ve iktisadî münasebetlerde büyük şekil değişiklikleri olmuştur. Bugünün yaşama tarzları medeniyet şekilleri, canlı ve cansız kaynaklarla münasebet tarzına göre izah edilmektedir. İptidaî medeniyetlerin inkişafı bizi önce ziraî medeniyet şekillerine, bugün de endüstri çağının makine devri medeniyet şekillerine götürmüştür.

Bununla beraber insan ve tabiat münasebeti bugün iptidaî medeniyetlerden çok daha girift bir hal almıştır. Yeryüzünün iklim kuşaklarında birbirine benzeyen yaşama tarzları vücut bulmaktadır. Sulama ziraati bir çok kurak bölgeleri verimli bir hale getirmektedir. Birçok memleketlerde tek çeşit ziraate doğru kuvvetli bir gidiş varsa da fena mahsul yıllarında buhranlara sebep olmaktadır. Fakat çeşitli ziraat memleketleri de daima bir konjonktür meselesi ile karşı karşıyadır. Bugün de medeniyet şekilleri tabiat şartlarından tamamiyle serbest sayılmaz.

MEDENİYETİN YAYILIŞI

İnsanlar meydana getirdikleri kültür muhiti sayesinde yeryüzüne yayılabilmektedir. Doğrudan doğruya tabii muhitte yaşayan diğer canlılar ise ancak belli bir sahada yaşayabilirler. Bu sebeple medeniyetin yeryüzüne yayılışını kültür muhiti çerçevesi içinde incelememiz uygun olur.

Biz bu etüdümüze medeniyeti geniş bir manada almaktayız. Böylece sivilizasyon ile kültür arasında bir fark görmemekteyiz. Aslında ziraat manasına gelen kültür kelimesi ile manevî hayatı sivilizasyon kelimesiyle de sadece maddî hayatı ifade etmek yoluna gitmiyoruz. Gerek manevî, gerek maddî sahada durmadan yeni muhteva kazanan bu kelime medenî umumî şekilde insan yaşayışını anlıyoruz. Aynı zamanda medeniyeti bir kısım insanlara hasretmiyoruz. Kelime bitaraftır, hem ileri hem geri seviyeyi ifade eder.

Medeniyetin tekâmül ve intişarı hakkında doğru bir tablo çizebilmek için bütün medeniyet faktörlerini bir arada ele almak zarureti vardır. Fakat bu faktörleri medeniyetin gidişi ve yayılışı üzerindeki tesirleri hakkında fikirler bir değildir. Bazıları dinin büyük rolü üzerinde durur, fakat ilmî araştırmalar dinin bir alet olmaktan ziyade medeniyet'in umumî halinden doğan bir netice olduğunu göstermektedir. Bazıları sırf psikolojik faktörlere fazla kıymet vermişlerse de, henüz kavimler psikolojisi üzerindeki araştırmalar vuzuha varmış değildir. Vuzuha varmamıştır. Bir kavmin ruhî hayatı müstakil bir varlık olmadığına göre bir hayat şeklinin de sebebi olamaz. Bu sahada teknolojinin büyük rolü hiç bir zaman inkâr edilemezse de, teknik icatların kısmen tesadüfî olduğu sonraları medeniyetin umumî haline göre bunlardan faydalandığı anlaşılmaktadır.

Biz daha ziyade siyasî ve iktisadî amilleri ön plâna alarak medeniyetin tarihî gelişmesini ve yeryüzüne yayılışını izah etmek yoluna gideceğiz. Devletleri coğrafî durumla izah eden geopolitik, iktisadî birlikleri tabii kaynak zenginliği ile izah eden geonomi, insan yaşayışının geçirdiği tarihî tekâmülü tasvir eden mukayeseli dünya tarihi bu çalışmalarda bize yardımcı olacaktır. Fakat asıl insan ve tabiat münasebetini bir kültür ve tabii muhit Interferens'si olarak inceleyen coğrafya ilmî bizi bu konuda diğer ilimlerden daha çok aydınlığa ulaştırabilir.

Kültür muhitinden yeryüzünde insanları meydana getirdiği tesisler yani bir iskân ve münakâle sistemi anlaşılır. Buna göre yeryüzünde bir değişiklik yapmadan yaşayan insanlardan tabiat insanlarından başlayarak bir kültür muhiti yaratan mütekâmil insanlara doğru giderek me-

deniyetin yayılışını incelemek icabeder. İptidaî medeniyetleri biri ziraat yapmadan yaşayan, diğeri de basit ziraat yapan tabiat insanları temsil eder. Bugün sayıları pek azalan (200 bin) ve bir müddet sonra da tamamiyle yok olacak olan pek iptidaî insanlar bugün daha ziyade sıcak kuşak orman ve çöllerinde yaşarlar. Tabiatte mevcut nebat ve hayvanları toplayarak ve avlanarak geçinirler. İhtimal ilk insanlarda sıcak kuşaktaki seyrek ağaçlı yerlerde zuhur etmiştir.

Basit şekilde ziraat yapan neolitik devir insanları bir zamanlar bütün meskün dünyaya yayılmış oldukları halde bugün sıcak kuşak ile kutup bölgesine çekilmiş bulunmaktadır. İptidaî medeniyet insanların sayısı (150 milyonu) bulmakta, yayıldıkları saha da 30 milyon Km² ye yaklaşmaktadır. Bunlar siyasî coğrafya bakımından ikiye ayrılır. Bir kısmı ücra yerlerde kendi alemlerinde yaşamakta, bir kısmı da yabancı müteşebbislerin kurduğu ziraat işletmelerinde çalışmaktadır.

Tabiatde az çok bir değişiklik yapan bir kültür muhiti yaratan eski medeniyetlere ziraî medeniyet de diyebiliriz. İptidaî medeniyetlerde iki sebeple gelişme olmuyordu. Biri topraktan devamlı surette faydalanamıyor, mütemadiyen yeni topraklar peşinde koşuluyordu. Diğeri de herşeyin insan kuvvetine bağlı kalması idi. Fakat şimdi hayvan kuvvetinden faydalanmak, sulama ve gübreleme medeniyette yeni bir safha açtı. İş bölümü ve mübadele yaşama tarzını değiştirdi. Çiftçilik adını verdiğimiz ziraat şekli bilâhare orta iklimde başka hususiyetlere sahip oldu.

Süptropik kuşağın hafif topraklarında karasapan çiftçiliği bağ ve bahçe zirati ile beraber gelişti. Sulak yerlerdeki entansif ziraat şehir hayatını meydana getirdi. Diğer taraftan orta kuşağın ağır topraklarında tekerlekli sapan çiftçiliği yayıldı. Münakale merkezlerinde, pazar yerlerinde başka âmillerle şehir hayatı vücut buldu. Sıcak kuşakta çapa ziraati çiftçiliği daima geride bıraktı, buralarda senede iki üç defa mahsul veren pirinç ziraati arazinin manzarasını değiştirdi.

Bu ziraat sahalarının yanında seyrek nüfuslu otlaklar uzanıyordu. Bazılarının zannettiği gibi çobanlık ziraatten önce gelişmiş değildir. Göçebe çobanlık zaman zaman kuraklık devri geçiren kışın soğuk hava steplere mahsus bir yaşama tarzı idi. Steplerin *etrafında* çobanlık ile ziraati bir araya getiren bir halka peyda olmuştur. Fakat buralarda hayvan yetiştiriciliği ile ziraat birleşmiş değildir. Meselâ Akdeniz havzasında çiftçilik,, bağ ve bahçe ziraati ve hayvancılık ayrı kastlar halindedir. Fakat alplerin güneyinde ziraatle hayvan yetiştiriciliği birleştirilmiştir.

Batı medeniyeti adını verdiğimiz yeni medeniyet şekli eski medeniyetlerden farklı bir yapıya sahiptir. Bu medeniyette yalnız ziraat hayatı ve şehirlerin kuruluşu farklı olmakla kalmamış, şimdiye kadar canlı tabiat kuvvetinden faydalanan insanlar cansız enerjiden ve makineden faydalanmaya başladılar. Endüstri çağı yalnız istihsal değil münaka- le ve mübadele şartlarını da değiştirdi. Sıcak kuşakta plântaj ziraati, ku- rak bölgelerde sulama ziraati ile beraber ormancılık ve açık deniz balık- çılığı bu devirde gelişti. Endüstri hayatı yeryüzünün muayyen bölgele- rine yayılmış olmakla beraber tesiri cihanşumuldür.

The Spread of Civilization

The spread of mankind all over the world is made possible because of the cultural environment created by mankind. Other living creatures are limited to live in a limited area, because they have only the natural environment and can not create a cultural environment. For these reasons it is more proper to study the spread of civilization within the scope of cultural environment.

The term civilization, is used in a general sense in this study. So, we assume that civilization and culture are similar concepts. The term culture originally was used for agriculture, but now it denotes the spiritual or moral side of life, and civilization is used to denote the materialistic aspects of life. We do not agree with such a distinction. The term "civilization", in general, expresses the concept of the way of living of mankind. The term civilization is used in such a way that it does not exclude any group of people. Moreover, it stands for all levels of civilization.

In order to give a true picture of the development of civilization it is necessary to consider jointly all the factors of civilization. But the opinions on the importance of these factors upon the development and spread of civilization, differ widely. Some emphasize the importance of religion. But studies have shown that religion is not a means to an end, but is rather a result. Although some others stress the psychological factors, the impact of such factors on societies is not very clear yet. The psychological life of a society is not an independent entity and can not be the reason for a way of living. Technology plays a great role in this subject, but it is discovered that technical innovations and inventions are partly the result of chance, and are put to use in accordance with the general state of civilization.

We want to study the development and spread of civilization by considering mainly the political and economic factors. In considering these factors, we shall benefit from geopolitics, geonomics and comparative world history. But geography which studies the relation of man to his environment as an interaction of culture on environment, shall provide more light on the subject.

By cultural environment we mean the man made changes on earth. In other words, it is the system of human settlement and circulation. The starting point for the development of civilization dates back to the time when people lived without making any changes upon the environments. As man created a cultural environment, civilization developed. Primitive civilizations consisted of two groups of people; those who li-

ved without any agricultural activity, and those who practised a very simple agriculture. These primitive societies still exist (about 200 thousand people) in the tropical forests and deserts. They live by gathering plants and hunting animals. Very probably the first human beings originated in the tropics.

Neolithic man had a very simple way of agriculture, and in time they spread all over the world. But now, this kind of simple agriculture is practiced only in the tropics and polar regions. The population of the primitive civilization was about 150 millions and they occupied an area of 30 million square kilometers. According to political geography they can be divided into two groups. The members of the first group lives among them selves in remote places and the members of the second group are employed on the plantations of foreign entrepreneurs.

The old civilizations which created some changes on the earth can be called agricultural civilizations. Two things limited the development in primitive civilizations. First it was not possible to make continious use of the soil, and secondly premitive man was always lookingfor new soils. But the use of animal power, fertilizers, and irrigation opened a new era. Division of labor and exchange of goods changed the way of living. Farming became a distinct occupation in the temperate climactic regions. the

In the light soils of the subtropics, gardening developed along with the simple plough farming. Intensive agriculture in watered areas created cities and towns. In the heavier soils of the temperate zone, an improved plough with wheels was pu to use. Exchange centers and market places later became cities. In the tropics the use of hoe-farming was common, and existence of rice growing changed the scenery.

Neighboring on these agricultural areas, there were sparsely populated grasslands. Nomadic herding did not precede agriculture; it was a way of living in the cold climate steppes, often subject to droughts. In the regions surrounding the steppes, agrculture and grazing were practised, but they were not combined.

The new civilization which is called the western civilization has a different structure from the old. This new civilization is different not only in agriculture and cities, but is also different in that it utilizes inanimate energy and machinery. The new indistrial era has changed transportation and exchange conditions, as well as production conditions. During this era, plantation agriculture in the tropics and irrigation agriculture in the temperate zone, and open sea fihing have developed. Although industry is located in certain parts of the world, it's impact is worldwide.